

Constantin Coroiu

DOSARUL DOINEI LUI EMINESCU

Magda Ursache și Petru Ursache au avut inspirata idee de a alcătui și publica (la Editura „Timpul”) un volum care cuprinde *variantele eminesciene* ale **Doinei**, dar și *doinele folclorice*, pentru a proba astfel rădăcinile adânci, în timp și spațiu, ale durerii de neam, o durere sfâșietoare, ce avea să fie exprimată, în urmă cu peste 123 ani, la nivelul liricității geniale a lui Eminescu. Autorii au grupat apoi în *anexe* articole politice, al căror conținut și a căror tonalitate „trimit” la **Doină**, și așazicând o „replică” în proză precum și două studii analitice, cel binecunoscut al lui Perpessicius și cel cvasicunoscut al lui Alain Guillermou, la acesta din urmă voi reveni cu o scurtă evocare.

De o valoare științifică remarcabilă și admirabil scris este *studiul introductiv* al profesorului Petru Ursache care începe, cum era și firesc, într-o notă dramatică: „S-a făcut închisoare pentru **Doina** lui Eminescu, pe vremea comuniștilor și, mai ales, a sovietizării. Multe decenii, poezia a fost scoasă din manualele școlare, edițiile au apărut ciuntite, forfecate, orice aluzie cât de vagă în exegeza critică a fost eliminată prompt de slujbașii cenzurii, iar pe nefericitul autor care-și asuma un asemenea curaj îl așteptau zile negre. Numai la Aiud **Doina** se recita și se cânta în libertate deplină, ca să confirme paradoxul că într-o închisoare poți fi mai liber decât în libertate”.

Petru Ursache supune tema abordată unei analize ample, minuțioase din mai multe perspective, inclusiv una psihoanalitică – în două subcapitole ale studiului său: **Cazul Doina și Doina, expresie a mentalului românesc** –, nemaivorbind de cea etnolingvistică și de cea stilistică. Rezultatul demonstrației sau, oricum, una din concluziile ei fiind: „Eul colectiv își însușește un timbru nou, cel al lui Eminescu”. Faptul că **Doina** „exprima (exprimă – n.n.) însăși o concepție născută din spiritul autohton, fiind expresia însăși a mentalului românesc”, transfigurând deci un greu sentiment al istoricității, explică, în opinia profesorului Ursache, și răsunătorul succes pe care poemul l-a avut la **Junimea**. Cum se știe, Eminescu urma să citească doina la festivitatea dezvelirii statuii ecvestre a lui Ștefan cel Mare, în fața Palatului Domnesc din Iași, la 5 iunie 1883. Nu a fost citită însă la ceremonia amintită, din motive rămase neclare, deși Eminescu s-a deplasat *în acest scop* de la București în capitala Moldovei, de care îl legau atâtea, aproape totul. Cel mai probabil este că marele poet și temutul gazetar nu a vrut să participe la o serbare pe care regele și politicianii vremii – atât liberalii cât și conservatorii – au folosit-o în scopuri propagandistice, după cunoscutul obicei politicianist statornicit în România, „confiscând”, cum ar zice civicii noștri de astăzi, memoria unei figuri emblematice a istoriei naționale. S-a acreditat ideea că neparticiparea lui Eminescu ar fi avut drept cauză sănătatea precară, idee bazată pe o mărturie a lui Slavici, căruia poetul i-ar fi

spus: „Nu mi-am citit la dezvelirea monumentului poezia, fiindcă nu mă simțeam bine și eram chinat de temerea ca nu cumva să fac ceva nepotrivit cu împrejurările, încât lumea să rădă de mine”. Dacă ar fi să credem în această mărturie, Eminescu a găsit însă că este cum nu se poate mai potrivit să fie prezent la ședința **Junimii**, unde a citit **Doina**, eveniment evocat de Jacob Negruzzi: „Efectul acestor versuri, care contrastau așa de mult cu celelalte ode ce se compuneau cu ocazia acelei strălucite serbări (subl. mea), fu adânc, indescriptibil. În contra obiceiului **Junimii**, căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul, pentru întâia dată de 20 de ani de când exista societatea, un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre membrii prezenți îmbrățișară pe poet”.

A fost, de altfel, ultima lectură a lui Eminescu la **Junimea**, un adevărat triumf. Era „eul colectiv original” transfigurat cu o forță care i-a înspăimântat și-i va înspăimânta mereu pe „cominterniștii mutanți...”, ca să folosesc sintagmele profesorului Petru Ursache. Învățăatul estetician și istoric al culturii atrage însă atenția: „Așa cum **Luceafărul** nu este copia unui basm, ci un poem autonom, nici **Doina** nu rescrie forma unui anumit prototip folcloric, identificabil perfect în oralitate. Poetul recompune întreaga atmosferă istorică mai veche ori mai nouă, care a dat naștere sentimentului de înstrăinare și de jale. El transformă oralitatea în materie primă, dându-i o formă nouă și forța necesară de a cuprinde și exprima cu intensitate sporită durerea neamului. Aici se cuvine să reținem o deosebire între **Luceafărul** și **Doina**, cele două capodopere din dramaticul an 1883. Prima poemă cuprinde și ea în compoziție elemente folclorice, dar acestea slujesc viziunilor cosmogonice și titaniene, pilonii de susținere ai **Luceafărului**. În **Doina**, materialul oral intră în construcție pentru a exprima însăși esența poeziei, adică starea de agitație a etnicului și de lamentare în fața tendințelor de înstrăinare”. O lamentare care se transformă în revoltă și într-o afirmare clară, ce exclude orice concesie, încă de la primul vers, a unității de neam, de limbă și de teritoriu a românilor, profetind în fond, observă P. Ursache, Unirea.

Spunem că în ultima anexă a volumului pe care ni-l oferă Magda și Petru Ursache consacrat **Doinei** de către cunoscutul românist și eminescolog francez Alain Guillermou, în cartea sa **Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu** (Paris, 1963), capitol scos de cenzura comunistă, în 1977, când **Geneza...** a apărut, pentru prima dată în traducere românească, în colecția **Eminesciana** a Editurii **Junimea** din Iași. Abia în 1995, profesorul Gh. Bulgăr a putut publica textul tradus, în **Limbă și literatură** (II, pp. 90-93).

În ce mă privește, îmi amintesc cu emoție convorbirea pe care am avut-o cu Alain Guillermou, la Iași, cu prilejul Festivalului Național de Poezie „Mihai Eminescu” din

1977, când a fost lansată și cartea sa. I-am luat atunci un amplu interviu. La un moment dat, Guillermou a scos din buzunar o ediție liliput a poeziilor lui Eminescu datorată lui Ibrăileanu și ne-a mărturisit – mie și prietenului Daniel Dimitriu – că poartă tot timpul la el acea cărticică, de mai multe decenii. Glasul îi tremura și ochii i se umeziseră. Din păcate, satisfacția sa de a-și vedea cartea tipărită și în românește (după 14 ani de la apariția ei la Paris) a fost umbrată de amputarea amintită. Întâmpinat la gară de directorul Editura **Junimea**, Mircea Radu Iacoban, care i-a înmănat la coborârea din vagon cartea, Guillermou a răsfoit-o cu înfrigurare în mașină. Văzând că lipsește capitolul **Doina**, indignat, a cerut să fie condus înapoi la

gară. Iacoban i-a spus că nu este tren la acea oră pentru București, reușind, în cele din urmă, să-l instaleze la hotel. Profesorul nu s-a lăsat și a dat telefon la Ambasada țării sale, de unde, relatează Mircea Radu Iacoban, i s-a spus că situația trebuie înțeleasă și i s-a precizat cu subînțeles că se află doar la 17 km de „mărețta Uniune...”. Guillermou, cu aerul ingenuu al omului de bibliotecă, s-a putut convinge apoi că „ceva mai încolo”, peste Dealul Sorogarilor, străbătut și contemplat de atâtea ori de Eminescu și Creangă, începe uriașul imperiu... Astăzi, când **Doina** este din nou pusă la zid de „cominterniștii mutanți”, oare ce imperiu i-am mai putea arăta regretatului Alain Guillermou?!

Dumitru Matală

POETUL, OPERA ȘI VIAȚA

Cu un an în urmă, sub același titlu și în aceeași revistă („Pro Saeculum” nr. 4, iunie 2005), semnalam apariția unei ample culegeri de texte și documente care purta un ambițios enunț: **Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu** (tipărită sub egida Academiei Române, la editura „Saeculum I.O.”). Era, pur și simplu, o lucrare nu numai de proporții, ci și de pionierat în istoria literaturii și culturii române. De proporții, deoarece numai pentru a înmănunchea articolele – și memoriile – și corespondența – și studiile scrise despre viața și opera marelui nostru poet între 1866 și 1900, prin urmare doar în secolul XIX, fusese nevoie de trei volume. De pionierat, pentru simplul motiv că, până la cei doi îngrijitori ai ediției, I. Oprîșan și Teodor Vârgolici, nu se mai încumetase nimeni la o întreprindere de asemenea dificultăți și dimensiuni. Până și ei, de altfel, în pofida seriozității și acribiei lor, unanim recunoscute, fuseseră siliți să declare deschis că nu avuseseră nici „forța omenească să căutăm toate textele împrăștiate în presa secolului XIX”, nici „mijloacele de a publica o asemenea lucrare exhaustivă”. Dar, oricum, începutul era făcut, iar în munca de cercetare nu prea îți poți permite să te lași dezarmat nici de ce a rămas în urma ta și nici de ceea ce te mai șteaptă.

Cu atât mai mult cu cât, dacă pentru secolul XIX, fuseseră, de bine – de rău, suficiente cele trei volume, pentru secolul XX era de-a dreptul imposibilă o apreciere, fie și selectivă, fie și aproximativă. Ca dovadă, cele cinci volume ale **Corpusului...**, tipărite la aceeași editură, „Saeculum I.O.”, n-au izbutit să acopere nici măcar un deceniu al acestui secol, ci s-au oprit, deocamdată, la anul 1908. Ceea ce ar însemna că, dacă secolul XIX se dovedise la limita de sus a puterilor omenești, însă fusese de-acum escaladat, secolul următor se anunța fără nici o exagerare copleșitor. Iar asta mai cu seamă că, după câte se pare, dintre cei doi îngrijitori ai ediției, de la volumul al treilea încoace n-a mai rămas decât unul.

Nu mai că nici acest obstacol n-ar fi de natură să dezarmeze sau să ridice stavile de netrecut. Așa cum argumentează I. Oprîșan în prefața la cel dintâi volum, începutul secolului XX a însemnat, practic, „relansarea” lui Eminescu în conștiința românească, momentul în care „primii cercetători au avut

revelația unui nou Eminescu, a unei personalități profund frământate, nu numai de problemele creației sale, ci și de destinul țării și de soarta poporului de care era legat prin întreaga lui ființă.” Și pe bună dreptate: dacă la sfârșitul secolului XIX, prin comentariile pe marginea vieții și operei poetului, ne aflam încă în imediata lui actualitate, o dată cu secolul XX pășim hotărât în posteritatea lui.

Care sunt, în cazul ăsta, dovezile ce au făcut posibilă *revelația unui nou Eminescu*? După părerea cercetătorului, meritul principal îi aparține mentorului „Junimii”, lui Titu Maiorescu, care donează, încă din anul 1902, Academiei Române, manuscrisele poetului, însoțite de o scrisoare mai mult decât elocventă. Pentru a ne face o imagine fidelă, se cuvine s-o și reproduc aici: „De la Mihail Eminescu posed – dăruite mie de dânsul în diferite ocazii – multe manuscrise, parte poezii publicate, parte încercări, fragmente și variante de poezii nepublicate, parte studii, traduceri și articole în proză. Toate aceste manuscrise, așa cum se află: în cărți cartonate, în caiete cusute și în foi volante, vi le trimit alăturat și le dăruiesc la rândul meu Academiei Române pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunțite asupra vieții și activității marelui nostru poet.” Din acel moment, așadar, opera lui Eminescu putea fi studiată cu adevărat, în articulațiile sale profunde, nu doar sub efectul unor impulsuri ale inspirației capricioase, ci și sub aspectul unei munci laborioase pe care poetul o cheltuia pe manuscris.

Aproape concomitent apare, în „Noua revistă română”, un *apel literar*, „către cunoscuții și către cunoscătorii lui Mihail Eminescu”, sub semnătura lui Ion Scurtu, pe atunci student al Facultății de litere de la Lipsca. Din dorința de a scrie o *monografie* pe care voia s-o predea ca teză de doctorat la universitatea germană, el adresează într-adevăr un apel, „numeroșilor prieteni și cunoscuți ai poetului, colegilor săi de studiu, colegilor săi de bibliotecă și de învățământ din Iași, colegilor săi gazetari din București” – cu rugămintea de a-i comunica tot ceea ce li se pare demn de interes. Iar argumentul îi apare – lui, atunci, ca și nouă, astăzi – de o incontestabilă evidență: „Când se tratează de studiul unui scriitor atât de mult